

FERD. PEROUTKA: BUDOVÁNÍ STÁTU. I. díl. Rok 1918. Vydal Fr. Borový v Praze 1933, str. 528 za Kč 70—.

Sporem, který vznikl o autorovo pojetí M. R. Štefánika dostalo se Peroutkovo dílo do popředí zájmu veřejnosti; vším právem, neboť jde o první rozměrné a do určité míry i kritické zhodnocení naší poválečné politiky metodou udánlivě historickou, což však sám nemyslí veskrze vážně. Kniha svým stylem a hlavně četnými aforismy prozrazuje dobře svého autora; bylo by ho snadno lze poznati, i kdyby knihu byl nevydal pod svým jménem.

Hned první kapitola vnucuje nám, abychom litovali, že nemáme dosud synoptické tabulky, která udávala by nám sled událostí válečných a politických a současně na dalších kolonách všechny významné události domácí a počiny našich pracovníků zahraničních. Proti práci Tobolkové spravedlivě a správně vyzvedá manifest spisovatelů z května 1917. Jen účinek jeho na Český svaz poslanecký měl také býti vylíčen, neboť svaz přijal manifest v nemilosti, byl mu nevhodným vměšováním se do výsostných práv poslaneckých, ale kapituloval, když viděl, že za manifestem je národ a ne za nimi a že manifest daleko praegnantněji vystihuje tužby národa, než oni je chtěli chápati. Tentokráte se ukázalo zase jednou zřejmě, že politikové z povolání pro samé dělání politiky, nevidí reálné cíle ani tehdy, kdy už je vidí celý národ. „Oportunisti se připravovali na poníženou politiku ve vítězném Rakousku a cvičili se v zapírání hrlosti národní a osobní.“ „Thermopyly, v nichž národ najednou padne, jsou patetičtější; ale středoevropští národové více milují život než patos.“ Dlouho sváděl Peroutka všechno na poslance, najednou z ničeho nic mluví hned o národě a dokonce středoevropských národech. Domnívá se, že nepotřebuje nic blíže vysvětlovati a tak všechny události líčí pod silným osobním dojmem. Všude je patrné: Tak já to vidím. Pod tímto zorným úhlem jeví se nám i jednotlivé politické portréty, ovšem určitý postoj k nim dala mu teprve tato poslední léta. Sem tam sice probleskne úsilí býti i k činným politikům objektivní, ale to jen ke zvýšení účinu, když bezprostředně na to kreslí je po svém, také i cituje, ale jeho citáty jsou také předmětem sporu, ne snad proto, že by někdo projevoval pochyby o jejich provenienci, jako spíše, že vybírány jsou s určitou tendencí, kterou autor jinak rozhodně popírá.

Vůči 14. říjnu je nejprve až přísný; snaží se ho vysvětliti, ale zase tak, že sám se v další kapitole o jeho důsledcích poráží. Za to poučné jsou kapitoly vztahující se k 28. říjnu; snesený materiál je nejen zajímavý, ale opravdu dokumentární, škoda jen, že Peroutka přespříliš podtrhuje krotkost domácí revoluce a ve snaze upozorniti na jednotlivé její fáze v novém pojetí až překresluje, karikuje. Nemá zase odvahy přidržeti se však své these důsledně a vzdor opačnému čtenářovu očekávání, jak by vyplývalo ze snesených praemis, tvrdí na konec, že 28. říjen byl přece jen revoluční čin. Jistě správné je však Peroutkovo tvrzení, že domácí převrat shoduje se s onou celkovou mírností české povahy, která i potom činila z extrémních hnutí, jako je komunismus nebo fašismus, pozdvižení méně odhodlané a daleko tišší, než jaké vnášejí tyto směry do jiných zemí. Autor je si jistě vědom toho, že jeho líčení událostí z konce října nebude mnohými schvalováno. Dovolává se při tom, že mu nešlo o nic jiného, než o pravdu a můžeme mu věřiti, že opravdu mu o nic jiného nešlo. Ale v jejím výkladu počínal si jednostranně, ze studnice materiálu vybíral však jen to, co se mu zrovna hodilo a tak s dovoláváním se pravdy na základě materiálu zase jinak vybraného, bude moci jiný vykresliti počátek československé samostatnosti a události říjnových dnů zcela jinak.

Toto konstatování nesleduje však účel snížit cenu Peroutkova pohledu na tok a vývoj událostí, ale postavití jeho knihu v pravé světlo a nabádati k opatrnosti při jejím užívání.

Kde se musí dotknouti hospodářské politiky, citíte rázem, že se ocitl na neznámých a nejistých vodách; co si počítí na př. s thesí zastávanou na str. 189: „K pochopení Němců budiž řečeno, že také Češi potom ještě dlouho mysli více nacionalisticky než hospodářsky a že, jako Němci chtěli ignorovat starou hospodářskou jednotu Čech, tak byla čsl. obchodní politika dlouho vedena těmi, kdo se pokoušeli nedbat staré hospodářské jednoty střeoevropského území a hodlali se, ovšem s nezdarem, osvobodit z těchto dávných souvislostí a orientovat se hospodářsky na západ, k Francii a k Anglii.“ Zdá se, že Peroutka listoval jen v novinách z r. 1918, ale na skutečný stav hospodářské praxe jistě při tom nemyslí. Dovede jindy ukázati, že jeho postřeh pro určité věci je neobyčejně bystrý a v takových chvílích vzbuzuje dojem nefalšované objektivnosti; přímo skvělá je po té stránce kapitola „Návrat delegace ze Švýcar“ (str. 217 n.). Zmiňovati se podrobně o jeho soudu o Štefánikovi bylo by zbytečno, poněvadž otázka ta byla tolik ventilována denním tiskem, že každý je o ní dostatečně informován; jen tolik bych řekl k výtce, že v Štefánikově povaze bylo mnoho sklonů formalistních, že po patnáctileté bilanci naší samostatnosti musíme říci, že nám ty formalistní sklony velmi scházely, že kdyby jich u nás bylo s dostatek, mohla naše diplomacie býti ušetřena celé řady ponížení, o nichž na štěstí dosud širší veřejnost neví.

Velmi často je těžko se rozhodnouti, zda jde o dílo vyhoceně polemické, či je-li to jen temperament autorův, který určitou otázku staví do takového světla, v němž je chce míti. Jsou tu i kapitoly hmatatelně slabé, jako na př. „Obstavení velkostatků“ (str. 244), ale to asi proto, že Peroutka na tomto místě — nechtěl bych to však nijak vyzdvihovati — nechtěl opustiti zdání objektivity plaidováním pro jediný tábor. Tu ostatně sešly se všechny strany, jen agrárníci byli pro rozdělení, socialisté pro znárodnění velkostatků a na tom suchém konstatování také Peroutka přestal. Za to skvělá je partie o zatímní ústavě. Autor se zde zřejmě pohybuje na poli, které je jeho způsobu myšlení značně vzdáleno a tak utkvívá čistě jen na povrchu zákonných ustanovení. Klasickým dokladem toho, že nevěděl si mnohde rady, je pasáž: „Byl učiněn pokus, aby i jejich vnitřní ujednání požívalo ústavní ochrany a byl učiněn i proti osobnosti tak nesmírné popularity, jakou byl v té době Masaryk. Předpokládá se, že strany směřují k dobru a zasluhují proto veškeré podpory. Abychom byli úplně spravedliví, musíme dodati, že silně také působila původní radikální demokratická teorie, nepříznivá individualismu a vyznávající kolektivum“ (253). Podobných partií je více a možná, že každá stránka díla obsahuje nějaký soud, úsudek, který bude nutno teprve hájiti. Namátkou uvádím jen (279): „Komunismus nikdy by nebyl mohl v Československu vyrůstí do rozměrů, jichž nabyl, kdyby sociálně demokratičtí vůdcové nebyli musili z mezinárodních důvodů považovat za nezbytnost, aby národ jednotně před očima světa stál za výsledky revoluce a kdyby se nebyli, provádějící tento úkol, opotřebovali v myslí velké části svých stoupenců.“ Jsou dokonce v tomto díle i partie, kdy Peroutka stylistickému obratu obětuje myšlenku. Tak (281): „Otázka měny byla znepokojující vzhledem k lehkomyšlnosti, s níž Rakousko-uherská banka zaměstnávala svůj tiskařský lis.“ To je při nejmenším stejně lehkomyšlný, byť snad ne zrovna stejně nebezpečný způsob vyjadřování, neboť se tím nic nevysvětluje a vůbec celá partie o měně je pojata tak bez přípravy, že je to vzhledem k ostatním částem až zarážející. Jistě však není na-

darmo, proč cituje projev Mackův z 6. XI. 1918 a současně připomíná, že k Rašínově odluce došlo až v únoru 1919 na základě daném Mackem.

To co píše na str. 300 a další o Kolčakovi, to je feuilleton, to není ani politická historie, přípustíme-li pro tuto mírnější stanovisko, než pro historii jako vědu. Stejně bylo by zajímavé se dopátrati, jakými zásadami řídil se autor při sledu svých kapitol; je však těžko dopátrati se nějaké základny a tak zodpovědnost zůstává zúplna na něm. Jednotlivé kapitoly jsou k sobě až v příliš volném poměru a není v nich kausální spojitosti; autor je radí k sobě spíše náhodně, jakoby předem dal si určitý úkol vyčerpati látku po všech stránkách a na konec neměl dosti času uvést ji v zákonitou závislost. To při četbě jednotlivých kapitol mnoho ruší.

Styl Peroutkových úvah sám mnohdy žádá, aby byl posuzován co nejpřísněji, přes to však, má-li býti udržena zásadní linie nelze se tomu poddávat. Určité politiky staví do tendenčního světla a tím sám se vydává v nebezpečí, že bude stavěn do tendenčního světla a to je jistě to nejméně, co o určitých případech můžeme říci. Dalo by se předpokládati, že práce tak široce založená, bude nesena duchem aspoň té nejnütnější objektivity, zatím však setkáváme se s pravým opakem. Nechce uznati ani velkou sociálně politickou práci první vlády a rád by ji vysvětlil jen nějakým omylem, nedorozuměním, jemuž po převratě všichni podlehli. Určité události vidí jen tak, jak si je sám přeje vidět; cituji doslova: „Požadavky dělníků zdály se míti v sobě jakousi hroživou neodolatelnost; zvyšování mezd se obecně a ochotně povolovalo.“ To u Peroutky ne snad z důvodu ohromného hospodářského obratu, který nastal, ale ze strachu před sociální orientací, jak se o ní potom zmiňuje. Jestliže sám na konec důslednou socialisaci bagatelisuje, tož jen proto, že odpadli od ní u nás všichni socialističtí teoretikové.

Až podezřele obsáhleu kapitolu věnuje Milanu Hodžovi, plných 21 stran, je to nejdelší kapitola knihy a tak svrchovaně zajímavý je postoj, který k Hodžovi zaujímá. Usiluje o objektivitu tohoto portrétu a jsou dokonce věci, které sám ani neodvažuje se rozhodnouti, když je postavil do určitého světla. Po mnohé stránce nelze rysům Hodžovým upříti jistou podobnost, ale je profilován na tolik různých pozadích, že z celku je pak — nechtě snad — karikatura. Každá drobnost je tu zvážena, ať už na stranu kladu či záporu a bude zajímavé, setkáme-li se i u jiných portrétů s podobnými podrobnostmi. Přes všechnu však předstíranou objektivitu, není k němu historicky spravedlivý, nejvýše jen shovívavý potud, jak dovedeme býti mrazivě odměření k určitým velikým odpůrcům. Někdy i vybočí z chladnosti a dá mu značnou práci, než zkonformuje a ukázní styl svůj na tolik, aby mohl zase se na půdu domněle neutrální. Nikdo to nemůže Peroutkovi vytýkati, poněvadž nepíše historii, ale zachycuje politický vývoj a tak nepotřebuje také zakrývatí své určité sympatie a otevřeně může za ně bojovati.

V každém ohledu skvělá je kapitola o sloučení protestantských církví, proto asi, že zvláště vyhovuje přemýšlivé hloubavosti Peroutkově a že má tu příležitost opříti se o poznatky našeho charakteru, jak jej řešil již dříve v knize „Jací jsme?“ Velmi pěkně a téměř plasticky je tu zachycen moment, kdy sice odvrátilo se u nás mnoho lidí od katolictví, ale neuspěli až k protestantství, zase už úplně cizímu, a proto snadného, byt jen partiálního úspěchu dodělala se církev československá.

Na rozdíl od Hodži zaráží až shovívavost, s níž kreslí podobiznu Šmeralovu; připomeneme-li si při tom také jeho přísnosti vůči Štefáníkovi nikdy nepochopíme, jak je možno tolika marnými slovy omlouvat Šmeralův oportunistický a pokoušeti se o koordinaci Šmeralova stanoviska k stanovisku oněch dalších českých politiků, kteří dávno

oportunism opustili. Konstatujeme na těchto stránkách prostě fakt, že pokouší se svým způsobem a na svou pěst Šmerala rehabilitovati, zatím co sžíravé kritice vystavuje řadu politiků druhých. Tak na str. 501 mluví o předsedovi Svazu (českých poslanců), agrárníku Staňkovi, jako o osobnosti méně schopné a naivnější (než Šmeral), podléhající však úplně Šmeralovu vlivu; Šmeral prý se o vedení dělil nejvýše snad s diplomatickým Tusarem. Peroutka měl by podrobně vyložit na základě jakých pramenů přišel ke svým zázračným závěrům; zda snad jen z touhy po originalitě? Pro všechno má u Šmerala vysvětlení; zatím co jiné osobnosti jsou mu záhadné, Šmeral mu je jasný a prostě tragický. Je ochoten omluviti vše, co Šmeralovi přitěžuje, pravděpodobně jen proto, aby se mu podařil portrét politika tragicky rozpolceného v době, kterou národ považoval za svůj největší triumf. Touto disonancí končí první díl a zanechává pachuč hořkosti po všech těch poznáních, které nám v předcházejících kapitolách dal ochutnati.

V celku, jak jsem již řekl, není to historie, sám v podtitulu označil své dílo, jako „československou politiku v létech popřevratových“, předstírá sice jakousi povinnost, jež ho připoutává k historické pravdě (str. 378), ale to že sám pochybuje, že by mu bylo věřeno. Jistě smíme býti zvědaví na další svazky, kdy teprve budeme moci říci definitivní soud o díle; přidrží-li se dosavadní metody a bude-li budovati na základech, jež si určil, pak právem můžeme se těšiti na to, jak látku svládne a skloubí ji v stavbu politického vývoje. Formálně má kniha mnohé přednosti, které bylo by nespravedlivé přehlížeti. Peroutkův styl má nejen výrazovou bohatost, ale i živost, útočnost a neleká se zodpovědnosti, která by historika nechala v pochybách. Jde také o první vážné účtování s naší politikou doby poválečné a to na podkladě hodně širokém, to však, jako nesmí zmenšovati skutečné autorovy zásluhy, na druhé straně nesmí býti také polehčující okolností.

Dr. Patočka.

FONTES JURIS GENTIUM. Za redakce Viktora Brunse, ředitele Ústavu pro cizozemské veřejné právo a právo mezinárodní v Berlíně, vyšly v nakladatelství C. Heymannsové další tři svazky tohoto široce založeného díla. Jejich autory jsou býv. profesor petrogradské university A. N. Makarov a Ernst Schmitz a obsahem jest zpracování přístupné diplomatické korespondence evropských států z let 1856 až 1871. Rejstřík pramenů, ze kterých bylo čerpáno, vyplňuje sám stránku XXXVII až LX; text prvních dvou svazků má 980 stran, třetího 400 stran.

Jde tedy v těchto svazcích o vědecké zpracování dokladů praxe mezinárodního práva evropských států v letech 1856 až 1871, jak se projevuje v nyní přístupné diplomatické korespondenci, t. j. ve výměně not mezi vládami resp. jejich jednotlivými zástupci, v instrukcích vlád a ministrů podřízeným diplomatům i ve zprávách těchto, podávaných představeným. Diplomatická korespondence není ovšem jediným pramenem poznání praxe mezinárodního práva (k těmto pramenům náleží nejen všechny mezinárodně-právně významné projevy na konferencích, před parlamenty, nýbrž i celé právně relevantní chování se států a jich zástupců při vztazích mezinárodních), ale diplomatická korespondence, zejména interní, připouští více volnosti a tím i výstižnosti projevu, obsahuje často postřehy, které by bylo těžko vyjádřiti stejně bystře ve vázanější formě a proto doklady z diplomatické korespondence dokreslují, podbarvují a často až dramatisují mezinárodní jednání, jež v konečných dokumentech jsou zachycena v přesně a neosobně stipulovaných formách.

Methoda vydavatelstva F. J. G. spočívající v tom, že se čtenáři nepřekládají pra-